

Provincie Gelderland

Intensiveringspakket Klimaat
Mogelijke bijdrage van
initiatieven uit de samenleving

Rinske van Noortwijk
en
Ineke van Zanten

maart 2020
Utrecht

Inhoud

1	Inleiding	3
1.1	Inleiding	3
1.2	Onderzoeksvraag	3
2	Het Gelders Intensiveringspakket	5
2.1	PRO Advies: provincie als versneller	5
2.2	Contouren van het Intensiveringspakket	5
3	Maatschappelijke initiatieven luiden systeemverandering in	7
3.1	Begripsbepaling	7
3.2	Hoe passen maatschappelijke initiatieven in het intensiveringsplan?	7
3.2.1	Acceptatie en vermaatschappelijking van transitie	8
3.2.2	Innovatiekracht	8
3.2.3	Meervoudige waardencreatie	8
3.2.4	Reductie van CO2	9
4	Trends en ontwikkelingen binnen maatschappelijk initiatief	10
4.1	Knooppunten van maatschappelijk initiatief en sociaal ondernemerschap	10
4.2	Trends en ontwikkelingen	10
4.2.1	Klimaat overkoepelend thema	11
4.2.2	Energie en gebouwde omgeving	11
4.2.3	Economie en industrie	13
4.2.4	Agrofood	14
4.2.5	Leefbaarheid, biodiversiteit, natuur en water	15
4.2.6	Mobiliteit	16
4.3	Mogelijke interventies per thema op een rij	16
5	Overkoepelende interventies	18
5.1	Meer initiatieven uitnodigen	18
5.2	Versterken van initiatieven	18
5.3	Smeden van koploper allianties	19
5.3	Benutten van innovatiekracht van initiatieven	20
6	Initiatieven selectie	21
7	Stappenplan voor 2020-2021	22

Bijlage 1: Lijst van geselecteerde initiatieven (separaat bestand)

1 Inleiding

1.1 Inleiding

Het Gelders Klimaatplan is het geheel aan interventies van de provincie om de Gelderse klimaatdoelstellingen te halen. Die doelstelling is heel concreet: In 2030 wil Gelderland 55% minder broeikasgassen realiseren dan in 1990; een reductie van 14,7 Mton CO₂ naar 7,4 Mton CO₂.

Het Gelders Klimaatplan gaat een enorme impuls geven, het is een stoer plan met zeer grote ambitie. Die ambitie kan echter alleen gehaald worden, als we de krachten bundelen. Alléén als iedereen (overheden, inwoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen) medeverantwoordelijkheid voelt, is er een goede en onderbouwde kans dat de doelstelling wordt gehaald.

Het Klimaatplan is opgebouwd uit drie componenten. Er is een *Gelders basispakket*, met tal van allianties op het gebied van energie, mobiliteit, warmte, etc. Er zijn *RES-sen* die vooral gaan over de ruimtelijke verdeling van klimaatkeuzes per energie-regio voor wind en zon. En er is een *Gelders Intensiveringspakket*.

Dit Intensiveringspakket is een extra motor achter de verandering. In dit pakket is specifieke aandacht voor wat de samenleving zelf al aan het doen is en hoe de provincie deze beweging kan versterken. Naast effectiviteit op het gebied van broeikasgasreductie is er ook aandacht voor maatregelen die *indirect* aan klimaatdoelstellingen bijdragen, zoals kringlooplandbouw, tegengaan van voedselverspilling en grondstoffenbeleid. Om de motor kracht te geven is gevraagd aan de bestaande partijen (in het Gelders Energie Akkoord (GEA) en aan Arcadis, Urgenda en Drawdown, om met ambitieuze voorstellen te komen. Daarnaast wordt gekeken naar de talloze duurzame maatschappelijke initiatieven die zichtbaar worden bij prijsvragen en competities als Duurzame Dinsdag, ASN-bank Wereldprijs, NL Green Challenge, enzovoort. Over deze laatste component - de duurzame maatschappelijke initiatieven en startende sociale ondernemingen uit de samenleving - gaat deze notitie.

1.2 Onderzoeksvraag

Welke trends uit maatschappelijke initiatieven en startende sociaal ondernemingen in Nederland zijn relevant voor het sneller behalen van de Gelderse klimaatdoelstellingen en hoe kan de provincie deze beweging versnellen?

1.3 Aanpak en leeswijzer

Dit rapport is uit een aantal onderdelen opgebouwd:

- Hoofdpunten uit Gelders Klimaatplan op een rij en het advies van de Provinciale Raad voor Omgevingsbeleid (PRO) (hoofdstuk 2);
- Introductie op het belang van initiatieven uit de samenleving (hoofdstuk 3);
- Trends en ontwikkelingen in wereld van maatschappelijk initiatief en sociaal ondernemerschap (hoofdstuk 4);
- Mogelijke interventies voor die de Provincie Gelderland, om de beweging uit de samenleving te versnellen (hoofdstuk 5);

- Een selectie van ongeveer 50 initiatieven en startups, die gebaat zijn bij de interventies, en waarmee Gelderland haar klimaatdoelen versneld kan behalen. Per initiatief noemen we ook hoe dit past binnen het Gelders Klimaatplan en het PRO advies (hoofdstuk 6 en bijlage 1).
- Ons advies voor een stappenplan voor de jaren 2020-2021 (hoofdstuk 7).

2 Het Gelders Intensiveringspakket

De verkenning naar duurzaam initiatief in Gelderland staat ten dienste van het Gelders Intensiveringspakket (onderdeel van het Gelders Klimaatplan). We sluiten aan bij de contouren van dit Intensiveringspakket en bij het advies van de Provinciale Raad voor het Omgevingsbeleid (PRO) over de energietransitie.

2.1 PRO Advies: provincie als versneller

De Provinciale Raad voor het Omgevingsbeleid heeft in haar advies over de energietransitie van 27 november 2019 aan het Gelders bestuur nadrukkelijk aangeraden de samenwerking met de samenleving te verstevigen: Maak een aantrekkelijk vooruitzicht voor inwoners, organiseer inwoners en versterk de lokale democratie. Daarmee kan de energietransitie een hefboom zijn voor verbeteringen van de leefomgeving. De PRO benoemt de provincie als versneller en inspirator van de klimaatopgave. Dat vraagt om andere spelregels, meer handelingsperspectief en kennis voor bedrijven en bewoners.

2.2 Contouren van het Intensiveringspakket

Medio maart 2020 worden de Provinciale Staten geïnformeerd over de contouren van het Intensiveringspakket, waarbij ook wordt voortgebouwd op reeds bestaande klimaatmaatregelen in de provincie. Deze contouren zijn gebaseerd op onafhankelijke adviezen van drie verschillende organisaties: Arcadis, Drawdown en Urgenda en houden rekening met het PRO advies. Figuur 1 geeft deze contouren weer.

We staan hierbij stil, omdat dit beeld mede bepaalt welke maatschappelijke initiatieven we straks selecteren als extra relevant voor het Intensiveringspakket. Maatschappelijke initiatieven hebben hun eigen agenda en eigen dynamiek, ze bepalen zelf wat ze belangrijk vinden. Ze volgen niet vanzelfsprekend de prioriteiten, thema's en maatregelen van de gemeente. Kijken we vanuit het perspectief van initiatieven naar de genoemde maatregelen uit het Intensiveringspakket, dan zien we specifieke initiatieven die rechtstreeks bijdragen aan, iets zeggen over of passen bij, die maatregelen (zogenaamde 'signaal initiatieven'). Deze komen in het volgende hoofdstuk aan de orde.

Contouren Klimaatregelen

Figuur 1: Contouren Maatregelen Intensiveringspakket

3 Maatschappelijke initiatieven luiden systeemverandering in

De ambitieuze klimaatdoelstellingen van de Provincie Gelderland vragen niet alleen om een groot scala aan robuuste CO2-reducerende maatregelen, maar ook om systeemveranderingen. Maatschappelijke initiatieven zijn hierin wegwijzers. Zij doen dingen anders, organiseren zich anders, financieren zich anders en deze sociale innovaties wijzen aan, waar de systemen van overheid, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven toe zijn aan verandering. Maatschappelijke initiatieven geven de klimaatmaatregelen een ander imago, ze maken de maatregelen 'leuk' en behapbaar. Ze zorgen ervoor dat mensen denken: 'hier kan ik wat mee, dit gaat over mij', waarna ze invulling kunnen geven aan hun eigen verantwoordelijkheid.

3.1 Begripsbepaling

Maatschappelijke initiatief is een breed begrip. Wij spreken van burgerinitiatieven, ondernemende gemeenschappen, wijkondernemingen, coöperaties en sociaal ondernemingen (zie kader). In alle gevallen is sprake van 'zelforganisatie' op het gebied van circulaire economie, voedsel, energie, sociale cohesie, arbeid, onderwijs, armoede, zorg en welzijn, groen en leefbaarheid. Kortom, allerlei terreinen waar vooral de overheid actief is. Maatschappelijke initiatieven zijn uitingen van het feit dat mensen zich deze maatschappelijke taken weer toe-eigenen, men voelt zich weer mede-eigenaar.

Het aantal initiatieven in Nederland is de laatste tien jaar enorm gegroeid, en groeit nog steeds. Getallen over de exacte aantallen in Nederland zijn niet bekend, maar het zullen er vele tienduizenden zijn. Daarvan zijn naar schatting zo'n 5.000 sociale ondernemingen in Nederland¹. Specifieke getallen over Gelderland ontbreken.

Sociaal ondernemingen of social enterprises (definitie gebruikt door Social EnterpriseNL en SER)

Onderneemt primair vanuit een maatschappelijke missie (impact first);
Realiseert impact als zelfstandige onderneming die een dienst of product levert;
Heeft een verdienmodel;
Ziet winst als middel, niet als doel;
Is transparant en fair naar iedereen;
Is sociaal in de wijze waarop de onderneming wordt gevoerd;
Baseert bestuur en beleid op evenwichtige zeggenschap van alle betrokkenen.

3.2 Hoe passen maatschappelijke initiatieven in het intensiveringsplan?

Maatschappelijke initiatieven zijn onmisbaar bij het bereiken van klimaatdoelstellingen en wel om vier redenen:

1. Acceptatie en vermaatschappelijking van transitie;
2. Innovatiekracht;

¹ (bron: 18 | BOOSTING SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND SOCIAL ENTERPRISE DEVELOPMENT IN THE NETHERLANDS ©OECD 2019)

3. Meervoudige waardencreatie;
4. Reductie van CO2.

3.2.1 Acceptatie en vermaatschappelijking van transitie

Maatschappelijke initiatieven geven innovaties een menselijk gezicht en een ander imago, waardoor mensen eerder geneigd zijn met grote plannen mee te gaan. Dat gaat verder dan draagvlak. Het gaat over de vermaatschappelijking van de transitie en acceptatie van (grootschalige) maatregelen. Ze maken technische maatregelen behapbaar en betrouwbaar. Ze komen met leuke en hippe acties, waar je blij van wordt en zin in krijgt. Bovendien bereiken initiatiefnemers doelgroepen die voor overheden veel moeilijker in beweging zijn te krijgen. Denk bijvoorbeeld aan de vrijwillige energiecoaches van De Energiebank (die ook in Arnhem actief zijn). Zij gaan huis aan huis langs om mensen die moeite hebben met het betalen van de energierekening, te helpen besparen.

Overigens zijn er ook andere (maatschappelijke) organisaties die mensen warm laten lopen voor klimaatmaatregelen. Hiervan is de belangrijkste [Milieu Centraal](#). Milieu Centraal heeft een groot bereik en grote impact. Tegelijk is het ook zoeken naar andere smaken.

“Uit onderzoek blijkt dat het verduurzamen de waarde van je huis sterk doet toenemen, vele malen meer dan de daadwerkelijke investering. Als ik dit als makelaar vertel, klinkt dat als “blauw rechts” en niet als GroenLinks, zoals de meeste afzenders van deze boodschap. Ik bereik een andere doelgroep”. Pim van Veen, makelaar uit Gelderland, februari 2020

3.2.2 Innovatiekracht

Maatschappelijk initiatieven zijn voorbodes. Ze laten zien welke ontwikkelingen eraan staan te komen. Ze geven beeld bij hoe de wereld eruit ziet als de duurzaamheidstransitie een feit is. Ze ontstaan autonoom en worden niet per se gestuurd (of gehinderd) door economisch rendement. Ze kunnen daardoor met onverwachte oplossingen komen. Die oplossingen worden later vaak algemeen. Zo ontstonden aan het begin van deze eeuw de eerste autodeel-initiatieven, waren er rond 2010 duidelijke tekenen van een plastic revolutie en werden er in 2015 maar liefst 20 deelplatforms gelanceerd. Ook bijvoorbeeld de verschuiving richting plantaardig eten, stadslandbouw, duurzame mode, elektrische stadslogistiek en circulaire economie zijn door maatschappelijke initiatiefnemers ingeluid.

3.2.3 Meervoudige waardencreatie

Duurzaam en sociaal gaan hand in hand. Maatschappelijke initiatieven werken integraal en leveren oplossingen voor meerdere terreinen tegelijk. Je ziet bijvoorbeeld een bewonersgroep starten met groenonderhoud in de wijk samen met mensen met afstand tot de arbeidsmarkt, waarna het initiatief zich uitbreidt tot verhuur van de elektrische bakfiets en gereedschap-uitleen. Ze koppelen waarden. Deze organische ontwikkeling maakt initiatieven waardevol, maar is voor (sectorale) overheden en financiers lastig om mee te werken. Nieuwe business- en verdienmodellen sluiten niet goed aan op de huidige (lineaire) boekhoud- en accounting praktijk. Hier is nog veel werk te doen.

3.2.4 Reductie van CO2

Afhankelijk van het onderwerp en de schaal waarop de initiatieven actief zijn, dragen zij allen in meer of mindere mate direct bij aan CO2-reductie, en vaak zelfs op meerdere terreinen tegelijkertijd. Juist door hun organische groei en ontwikkeling is echter moeilijk van tevoren te voorspellen of te sturen wat hun directe bijdrage aan CO2-reductie zal zijn. Zoals gezegd, neemt het aantal initiatieven jaarlijks toe, en vele kleine initiatieven maken ook impact. Bij maatschappelijk initiatief past de slogan: klein is het nieuwe groot.

4 Trends en ontwikkelingen binnen maatschappelijk initiatief

Welke trends uit maatschappelijke initiatieven en startende sociaal ondernemingen in Nederland zijn relevant voor het sneller behalen van de Gelderse klimaatdoelstellingen? Om deze vraag te beantwoorden is een aantal verzamelpunten geconsulteerd, we noemen deze 'knooppunten van maatschappelijk initiatief en sociaal ondernemerschap'.

4.1 Knooppunten van maatschappelijk initiatief en sociaal ondernemerschap

De initiatieven die in deze verkenning zijn beschouwd zijn afkomstig uit de volgende verzamelpunten:

- [Duurzame Dinsdag](#)
Jaarlijks evenement op de 1ste dinsdag van september (Prinsjesdag van de duurzaamheid). Verzameling van duurzame initiatieven, die kans maken op diverse prijzen. De inzendingen worden in ontvangst genomen door een bewindspersoon, meestal Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat, die zich ook aan de initiatieven verbindt.
- [Duurzame Jonge 100](#)
Jaarlijkse ijst van 100 jonge (tot 35 jaar) koplopers van Nederland. De lijst wordt opgenomen in de koffer van Duurzame Dinsdag. Het is de tegenhanger van de Trouw Duurzame Top 100.
- [ASNbank Wereldprijs](#)
Jaarlijks traject in de periode augustus tot en met november. Ongeveer 30 geselecteerde sociaal ondernemingen dingen mee naar relatief grote prijzen. De genomineerden krijgen ook diverse workshops en coaching ter versterking. Het is daarmee een prijsvraag en incubator ineen.
- [Futureproof Community](#)
Het platform van MVO Nederland die duurzaamheidsvragen van ondernemers koppelt aan antwoorden van social enterprises. Het versnelt de innovatiekracht uit de samenleving.
- [NL Green Challenge](#)
Jaarlijks internationaal evenement van de Postcodeloterij.
- [Future of Us event](#). Op 15 mei in Arnhem komen naar verwachting honderden koplopers bijeen, maar ook organisaties daarin zijn geïnteresseerd, om innovaties te delen en verbindingen te leggen.

4.2 Trends en ontwikkelingen

De analyse van Duurzame Dinsdag is een van de weinige jaarlijks terugkerende onderzoeken naar maatschappelijk initiatief in Nederland. We gaan ervan uit dat het landelijke beeld niet veel verschilt van dat van Gelderland. Jaarlijks zijn er honderden inzendingen (in 2019 meer dan 500).

In de uitwerking van de thema's beschouwen we alleen die thema's die voor het Gelders Klimaatplan relevant zijn en geven aan wat een interventie van de provincie zou *kunnen* zijn.

Figuur 2 Overzicht inzendingen Duurzame Dinsdag (op thema)

	2019	2018	2017	2016	2015
KLIMAAT	65%	61%	64%	42%	39%
CIRCULAIRE ECONOMIE	44%	42%	33%	22%	-----
ENERGIETRANSITIE	33%	27%	28%	-----	-----
SOCIALE DUURZAAMHEID	31%	9%	24%	16%	12%
AFVAL	22%	28%	25%	16%	17%
ENERGIE OPWEKKEN	19%	16%	17%	20%	21%
VOEDSEL	18%	23%	19%	17%	15%
BIODIVERSITEIT	16%	20%	21%	14%	12%
DUURZAAM BOUWEN	11%	8%	9%	6%	6%
MOBILITEIT	10%	8%	8%	11%	9%
BIOBASED	6%	6%	8%	5%	5%

4.2.1 Klimaat overkoepelend thema

Groot deel van de duurzame initiatieven uit de samenleving heeft (direct of indirect) een relatie met klimaat. Opvallend is dat het compenseren van CO2 impact van de productie van goederen (of afgelegde kilometers) steeds vaker onderdeel wordt van de business modellen van ondernemingen. Bijvoorbeeld compensatie van kilometers door het planten van bomen of investeren in zonneprojecten in ontwikkelingslanden.

Om ervoor te zorgen dat mensen zich meer eigenaar voelen van de klimaatopgave is het nodig om meer inzichtelijk te maken waar we nu staan en waar we heen gaan. [FutureproofedCities](#) heeft hiervoor bijvoorbeeld een interessante integrale klimaat-tool voor iedereen (provincie, gemeenten, inwoners, organisaties). Het is een soort dashboard, waarop zichtbaar is wat er gebeurt en hoeveel dat bijdraagt aan de te behalen doelen. Dit dataplatform kan daarmee goed bijdragen aan de democratische legitimiteit van alle beslissingen die nog moeten plaatsvinden met het oog op een fossielvrije toekomst.

4.2.2 Energie en gebouwde omgeving

De energietransitie heeft vele gezichten: manieren van opwekken, besparing en nieuwe brandstoffen. Opvallend is dat veel mensen nadenken over het straks ongebruikte gasleidingennetwerk. Er zijn ideeën om dit bijvoorbeeld te gebruiken voor het transport van biogas, waterstof en lauw water voor warmtepompen. De provincie kan deze denkkraft uit de samenleving gebruiken.

Ontwikkelingen rond opwekken van energie

Mensen zien kansen voor energieopwekking in alles dat beweegt: van stromend water door regenpijpen en riolering, tot windstromen langs flatgebouwen. Sommigen zijn al uitgewerkt in verkoopbare producten, zoals de platte windturbines op flats van [Powernest](#) en de Arnhemse uitvinding [Oryon Watermill](#) die van langzaam stromend rivierwater, betaalbare energie maakt. Andere zijn nog niet marktrijp, maar wel veelbelovend, zoals de nieuwe warmtemotor, [Encontech](#) die restwarmte direct (in één stap) omzet in mechanische energie.

Wat kan de provincie: Organiseer een 'hacketon' of Challenge specifiek voor innovatieve initiatieven op het gebied van energieopwekking en energieopslag met diverse experts (soort snelkookpan realiteitscheck en uitwerking van innovaties, zoals de provincie ook heeft gedaan met Kruitvat voor het thema logistiek). Zichtbaarheid vergroten en zelf duurzaam inkopen van marktrijpe energie opwek-innovaties.

Daarnaast is bijna overal de beweging op gang van lokale energiecoöperaties (484 coöperaties in totaal in Nederland, waarvan 66 in Gelderland, dd. februari 2020). Deze worden nu snel professioneel, doordat er koepelorganisaties zijn ontstaan die elkaar snel verder helpen (zoals Verengde Energie coöperaties Gelderland). Opvallend zijn de coöperaties die de energietransitie koppelen aan het versterken van achterstandswijken en werk creëren in de wijk, zoals [WijkenergieWerkt](#). Deze wijkondernemingen (energie coöperaties-plus) dragen direct bij aan het voorkomen van wat 'energie-armoede' wordt genoemd.

Vernieuwend zijn [WOAB](#) en [Super Power](#), die *woonabonnementen* leveren, ofwel lidmaatschap op warme lucht, warm water en licht. Vergelijk het met Spotify of Netflix, in plaats van muziek en films ontvang je een duurzaam comfortabel huis.

Wat kan de provincie: onderzoek woningabonnementen als mogelijk trend. Bekijk of en hoe deze initiatieven ondersteund kunnen worden en monitor het verloop (omvang, impact, tevredenheid). Doe onderzoek naar - en wijs gemeenten op – 'energie coöperaties-plus' als wijkondernemingen (met bredere doelstelling dan alleen energie coöperaties).

Ontwikkelingen rond besparen van energie

Energiebesparing in huishoudens is een uitdagende stap voor de provincie. Ze heeft hier weinig instrumentarium, maar hier ligt wel een grote kans op impact. Initiatieven uit de samenleving zijn vooral interessant daar waar ze energiebesparing 'hip' maken en gemakkelijker te accepteren. Veel lokale energie coöperaties hebben een beetje 'GroenLinks' imago. Er is behoefte aan 'blauw rechts'. Hier komen initiatieven van pas die de energietransitie een andere 'look & feel' geven, zoals de inductieplaten van [Makus](#), die zo mooi zijn, dat je gemakkelijker afscheid neemt van je gasfornuis. Of de artistieke energieopwekkende gevelplaten van [Studio Solarix](#). We zien ook veel initiatieven die een relatie leggen tussen *armoedebestrijding* en energiebesparing. Zutphen Energie is bijvoorbeeld begonnen met energiecoaches specifiek voor huurders.

Veel impact hebben de [Speedcomfort](#) radiatorventilatoren, die zorgen voor een betere verspreiding van de warmte van radiatoren, waardoor de cv-watertemperatuur kan worden verlaagd. Andere echte impactmakers zijn [Dutch Climate Systems](#). Zij maken koelsystemen voor gebouwen, die 80% energie besparen.

Wat kan de provincie: Investeer in een nieuwe look&feel van de energietransitie door facilitering van aansprekende initiatieven en zorg voor zichtbaarheid van impactmakers, zoals Dutch Climate Systems.

Overige energie(gerelateerde) initiatieven

[Dutch Energy Solutions DENS](#) brengt een systeem op de markt dat uit Hydrozine (mierenzuur) waterstof kan vrijmaken, dat vervolgens in een brandstofcel wordt gebruikt om elektriciteit op te wekken. Het klinkt veelbelovend en is een illustratie van de groeiende aandacht voor energieopslag.

We zien dat *dataverzameling* en interpretatie (overall) steeds belangrijker wordt. Opvallend zijn de initiatieven die hierdoor meer rendement kunnen halen uit zonnepanelen en energiehuishouding in kantoren, zoals [Sundata](#). Deze initiatieven sluiten aan bij de trend van groeiend belang van Big Data.

Nu 'van het gas af' algemener begint te worden, denken mensen na over nieuwe toepassingen van de oude gasleidingen. Niet alleen wordt gedacht aan waterstofgas, maar ook aan lauw water ten behoeve van water-warmtepompen. Deze zijn efficiënter dan lucht warmtepompen.

De energietransitie maakt een democratiseringsslag, mensen willen zeggenschap en meedoen, ook bij grote windparken op zee. Zorg dat grote energieprojecten ook ten goede komen aan de gemeenschap.

Wat kan de provincie: stimuleer de democratiseringsslag (zorg dat opbrengsten van grote energieprojecten ook ten goede komen aan de gemeenschap in plaats van een kleine groep investeerders), zorg voor beschikbare data, onderzoek de nieuwe toepassingen voor het gasleidingen netwerk.

4.2.3 Economie en industrie

Maak reststromen vindbaar en toepasbaar

Reststromen zijn steeds vaker het vertrekpunt van social enterprises en maatschappelijke initiatieven. Men vindt een reststroom en bedenkt daar een product bij en bouwt de onderneming om dit product. Er is grote behoefte aan het zichtbaar maken van reststromen en het verbinden van vraag en aanbod. Hier spelen andere initiatiefnemers op in met platforms, zoals [Excess Materials Exchange](#). We zien ook meer start-ups die bedrijven helpen om hun reststromen (letterlijk chemisch) te ontleden en nieuwe toepassingen te vinden, zoals [Alucha](#). [InduSym](#) koppelt de reststroom van het ene bedrijf aan de vraag van het andere bedrijf: industriële symbiose. Dit zijn versnellers van de circulaire economie.

Wat kan de provincie: Investeer in het zichtbaar maken van reststromen en verbinden van Gelderse vraag en aanbod. Dit heeft de provincie al gedaan voor de restwarmte via de [warmte atlas](#). Ook voor andersoortige reststromen zeer interessant om goed in beeld te krijgen.

We zien een aanhoudende aandacht voor plastic (recycling, bioplastics, afvalopruiacties). Maar dit jaar ook een roep om beperking van (maagdelijk) papier en kartonnen verpakkingen. Steeds meer mensen maken zich boos over de verspilling van (maagdelijk) papier en vooral het hout dat dat kost. Papier lijkt het nieuwe plastic.

Wat kan de provincie: Bundel de denkkraft over reductie van gebruik maagdelijk papier aan de Gelderse papierindustrie.

Circulair bouwen

Bouwen wordt biobased. Het aantal biobased producten in de bouw en buitenruimte groeit jaarlijks. In de database [Biobased Bouwen](#), is een deel opgenomen. Maar lang niet alles, zie bijvoorbeeld Waterweg een nieuwe 'baggerfabriek op locatie', die van de bagger ter plekke waterdoorlatende tegels maakt. Ook zien we een toenemend aantal houtbouw initiatieven. Circulair hoeft niet biobased te zijn. [Leadax](#) is bijvoorbeeld een loodvervanger, gemaakt van afvalplastic. Een duurzaam alternatief.

Mycelium veroverd de markt als biobased grondstof voor vooral geluiddempende platen, zie [Krown](#) en [Fungalagic](#). Dit nieuwe materiaal vraagt om aandacht van de overheid. Als we nieuwe biobased circulaire grondstoffen een snelle start kunnen geven, helpen we duurzame ontwikkeling.

Daarnaast zien we nieuwe mogelijkheden om de levenscyclus van (grond)stoffen te kunnen volgen, bijvoorbeeld door de toepassing van data-chips. Dit kan grote impact hebben, maar staat nog in de kinderschoenen.

Wat kan de provincie: Zet in op testlocaties voor nieuwe (nog niet gecertificeerde) producten en grondstoffen zoals mycelium. Ondersteun wat nodig is om het chippen en traceren van producten ten behoeve van de volgende levenscyclus, gemakkelijker te maken.

4.2.4 Agrofood

Voedsel kent een grote maatschappelijke belangstelling. Meer veganistisch, minder dierlijk vlees en minder voedselverspilling; deze trends worden krachtiger. Maatschappelijke initiatieven hebben hiervoor de weg voorbereid.

De *pro-veg* beweging wordt aangedreven door invloedrijke individuen (via social media) en een soort underground movement. De overheid is hier niet in beeld. Het aanbod vega(nistische) producten groeit exponentieel, nu ook de industrie het potentieel heeft ontdekt.

Voedselverspilling kan echt niet meer. Vaak wordt de relatie gelegd met armoedebestrijding. Via apps kan overschot snel worden opgespoord en gedistribueerd. Bijvoorbeeld de app [Too Good to Go](#) is een uitkomst voor veel mensen met smalle beurs, terwijl ook veel producten de afvalhoop worden bespaard. [Giant Leaps](#) berekent de klimaatimpact van voedsel en maakt deze inzichtelijk. Ook is er veel aandacht voor korte ketens, voedsel van dichtbij, ook uit de stad in gebouwen en op drijfelementen op het water.

Wat kan de provincie: Maak een alliantie van de Gelderse voedselbesparende initiatieven en betrek de gemeenten hier nadrukkelijk bij.

Het zoeken is naar nieuwe verdienmodellen voor de *landbouw*. Boeren produceren niet alleen voedsel, maar ook natuur, landschap en gezondheid. Kringlooplandbouw vraagt om een integraal ontwerp van de gehele bedrijfsvoering. Zo werkt [De Fruitmotor](#) aan natuur- en landschapsherstel én een betere positie van fruittellers. [Herenboeren](#) zijn gemengde boerenbedrijven, waarbij de leden van de coöperatie de boer betalen. En Gelderland heeft binnenkort ook een [Kipster](#) vestiging, de duurzaamste kippenfarm ter wereld.

Ook initiatieven als [PTThee](#) en [Vandekoe](#) dragen bij aan anders denken en anders ondernemen op de boerderij. De Natuurverdubbelers koppelen belangen van bedrijfsleven en boeren via het [Short Circuit Project](#). [Mestic](#) en [Dungse](#) zoeken naar verduurzaming van de veeteelt, door mest tot een winstgevend product te maken i.p.v. reststroom.

Wat kan de provincie: Stimuleer de uitwerking van aanvullende en alternatieve business modellen voor de landbouw.

Er is ook een categorie initiatieven die voedselreststromen nuttig maakt [Ecocreations](#) is een kleine vergister die bijvoorbeeld bij verzorgingshuizen en grote kantoren compost maakt van eigen organisch afval. [De Clique](#) haalt voedselreststromen op bij restaurants en cateraars en maakt daar nieuwe producten van.

Wat kan de provincie: Maak anti-voedselverspillingsapps en initiatieven groot, zet als voorbeeld een Ecocreation naast het provinciehuis, en zet in op nieuwe (aanvullende ook kleine) business modellen voor de landbouw in samenwerking met universiteiten en hogescholen, zoals de Radboud Universiteit Nijmegen, HAN, Van Hall Larenstein, CHE en de Universiteit van Wageningen.

4.2.5 Leefbaarheid, biodiversiteit, natuur en water

De initiatieven laten een groeiend ecologisch bewustzijn zien, een verbondenheid tussen mens en natuur. Natuur, ecologie en ecosystemen worden steeds vaker gebruikt als basisprincipes bij stedelijke planning, het inrichten van processen en het maken van producten.

De stedelijke omgeving zal steeds groener worden. Techniek en ecologie komen dichterbij elkaar. [Green City Watch](#) maakt gebruik van hoge resolutie satellietbeelden om overheden te faciliteren bij het beheer van groene ruimten in de stad. [Rooftop Revolution](#) vergroent op grote schaal daken in steden. Het internationale netwerk [Connecting Nature](#) is ook een motor achter deze ontwikkeling.

De aandacht voor het planten van *bomen* neemt toe: Als compensatie voor duurzaamheidsimpact, of direct voor behoud van biodiversiteit. [Arbres](#) koppelt voedselbossen aan werk voor mensen met afstand tot de arbeidsmarkt en heeft grote provinciale ambities om tientallen hectaren voedselbos te realiseren met boeren. [Guerrilla Gardening Nederland](#) werkt op een speelse manier aan de vergroening van stad en dorp. Ook zien we een groeiende aandacht voor gezonde bodem (van compost tot kringlooplandbouw).

Wat kan de provincie: Zet in op natuur inclusief bouwen en ecologische systemen bij stedelijke ontwikkeling. Maak data-innovaties, zoals [Green City Watch](#) bereikbaar voor gemeenten t.b.v. ruimtelijke ontwikkeling. Onderzoek deelname aan/opstarten van een Green Deal Voedselbossen en faciliteer bomen-initiatieven al of niet gekoppeld aan provinciale natuurcompensatiedoelstellingen (bijvoorbeeld een bomen-fonds). Inventariseer (via de WUR) het scala aan biodiversiteitsinitiatieven in de agrarische sector en zorg dat deze bekend worden bij groot publiek.

Er is groeiende aandacht voor de waarde van schoon en voldoende water. De [Hydraloop](#) (waterzuiveringsinstallatie voor in huishoudens) kreeg een prestigieuze Amerikaanse innovatieprijs. Daarnaast zijn er diverse regenwater en (douche)waterbesparingsinitiatieven. Zij laten zien, dat waterbesparing in Nederland straks dezelfde aandacht gaat krijgen als energiebesparing.

Wat kan de provincie: Zet in op waterbesparing (analoog aan energiebesparing).

4.2.6 Mobiliteit

De komende jaren gaat ons vervoer veranderen: meer elektrisch, meer gedeeld gebruik en met compactere vervoersmiddelen. Bewustwording rond de schadelijke effecten van vliegen wordt groter, we zien in toenemende mate initiatieven die hieraan werken.

Elektrisch *fietsvervoer* gaat de stadslogistiek domineren. Bevoorrading door diesel-vrachtwagens in de stad zal deels vervangen worden door cargobikes, zoals van [Fietsdiensten](#), de stadscontainer zoals die van [Foodlogica](#) en nieuwe vervoersmiddelen als de [LEF](#). Zij vragen om doorgaande fietsroutes. Het openbaar vervoer in de stad gaat vervangen worden door initiatieven als [Felyx](#). Deze elektrische deel-scooter staat altijd overal voor het grijpen met de app. Initiatieven als [Ring Ring](#) combineren het stimuleren van fietsen met het stimuleren van de lokale economie en die boodschap klinkt door in gemeentehuizen.

Wat kan de provincie: Adviseer gemeenten om nog meer ruimte te maken in stedelijk ontwerp voor de elektrische stadslogistiek, voor deel-scooters en -fietsen. Blijf koploper op het gebied van snelle fietsverbindingen.

Elektrisch vervoer wordt het nieuwe normaal. We zien diverse initiatieven die elektrisch rijden (in deel-auto's) promoten. Mooi Gelders voorbeeld is de [CooperatieAuto](#). Zij willen graag bij meer Gelderse gemeenten aan de slag. Naast de energietransitie en de zorg zien we ook bij mobiliteit het aantal burger-coöperaties groeien. Recent is CDMN opgericht, een belangenbehartiger en praktische ondersteuner voor mensen die ook een mobiliteitscoöperatie willen oprichten.

Wat kan de provincie: Stimuleer nog meer elektrische deel-auto-initiatieven met financiering, opdrachten en publiciteit.

Vliegen is te goedkoop en treinreizen is te duur en te lastig te boeken. Deze feiten zijn de bron van verschillende nieuwe initiatieven. Zij maken het boeken van treinreizen gemakkelijk, geven info over de CO2 impact en compenseren de uitstoot. Zie bijvoorbeeld [Green Tickets](#).

4.3 Mogelijke interventies per thema op een rij

Hieronder staat een overzicht van interventies die de beweging uit de samenleving zullen versnellen. Deze interventies zijn gebaseerd op de trends in de samenleving en sluiten aan bij de contouren van het Intensiveringsplan.

Energie en gebouwde omgeving

- *Organiseer een 'Hackaton' of challenge specifiek voor innovatieve initiatieven op het gebied van energieopwekking en energieopslag met diverse experts.*
- *Vergroot de zichtbaarheid van marktrijpe energie initiatieven en koop die zelf duurzaam in.*
- *Onderzoek woningabonnementen als mogelijk trend. Bekijk of en hoe deze initiatieven ondersteund kunnen worden en monitor het verloop (omvang, impact, tevredenheid).*
- *Wijs gemeenten op de kansen van 'energie coöperatie als wijkonderneming' (met bredere doelstelling dan alleen energie), faciliteer daar waar nodig.*

- *Investeer in een nieuwe look&feel van de energietransitie door facilitering van aansprekende initiatieven.*
- *Stimuleer de democratiseringsslag (zorg dat opbrengsten van grote energieprojecten ten goede komen aan de gemeenschap en dat ook inwoners met krappe beurs deel kunnen nemen aan energie initiatieven).*
- *Onderzoek de nieuwe mogelijke toepassingen voor het gasleidingen netwerk.*

Economie en industrie

- *Investeer in het zichtbaar maken van reststromen en verbinden van Gelderse vraag en aanbod.*
- *Bundel de denkkraft over reductie van gebruik maagdelijk papier aan de Gelderse papierindustrie.*
- *Zet in op testlocaties voor nieuwe (nog niet gecertificeerde) producten en grondstoffen zoals mycelium.*
- *Bied wat nodig is om het chippen en traceren van producten ten behoeve van de volgende levenscyclus, gemakkelijker te maken.*

Agrofood

- *Maak een alliantie van de Gelderse voedselbesparende initiatieven en betrek de gemeenten hier nadrukkelijk bij.*
- *Stimuleer aanvullende en alternatieve (circulaire) business modellen voor de landbouw in samenwerking met de Radboud Universiteit Nijmegen en de Universiteit van Wageningen.*
- *Maak anti-voedselverspillingsapps en initiatieven groot.*
- *Zet als voorbeeld een Ecocreation naast het provinciehuis en vervul een aanjagende rol richting gemeenten, zorg-instellingen etc.*

Leefbaarheid, biodiversiteit, natuur en water

- *Zet in op natuur inclusief bouwen en ecologische systemen bij stedelijke ontwikkeling.*
- *Maak data-innovaties, zoals [Green City Watch](#) bereikbaar voor gemeenten ten behoeve van ruimtelijke ontwikkeling.*
- *Onderzoek deelname aan/opstarten van een Green Deal Voedselbossen.*
- *Faciliteer bomen-initiatieven al of niet gekoppeld aan provinciale natuurcompensatiedoelstellingen (bijvoorbeeld een bomen-fonds).*
- *Inventariseer (via de WUR) het scala aan biodiversiteitsinitiatieven in de agrarische sector en zorg dat deze bekend worden bij groot publiek.*
- *Zet in op waterbesparing in huishoudens (analoog aan energiebesparing).*

Mobiliteit

- *Stimuleer nog meer de elektrische stadslogistiek. Adviseer gemeenten om letterlijk ruimte te maken voor deel-scooters en -fietsen in het stedelijk ontwerp.*
- *Blijf koploper op het gebied van snelle fietsverbindingen.*
- *Stimuleer nog meer elektrische deel-auto-initiatieven met financiering, opdrachten en publiciteit.*

5 Overkoepelende interventies

In het vorige hoofdstuk weden verschillende interventies per thema genoemd. Er zijn ook overkoepelende mogelijkheden waarop de provincie de beweging van maatschappelijk initiatieven de wind in de zeilen kan geven, los van thema's. De provincie kan hier steeds een eigen rol kiezen (zoals trekker, facilitator, disruptor): soms alleen of in samenwerking met andere organisaties. In alle gevallen is het goed om na te denken hoe de provincie de leerervaringen verder kan brengen (ofwel, organiseer het lerend vermogen). In dit hoofdstuk zetten we een aantal overkoepelende interventies op een rij:

1. Uitnodigen van initiatieven rond relevante thema's (challenges);
2. Versterken van initiatieven;
3. Smeden van koploper allianties (Green Deals e.a.);
4. Benutten van innovatiekracht voor beleid en uitvoering.

5.1 Meer initiatieven uitnodigen

Uitnodigen door challenges

Er zijn in Nederland naar verwachting enkele 10.000 initiatieven actief, maar de meeste ideeën zitten nog in de hoofden van mensen. We vragen mensen bijna nooit om met initiatieven te komen rond specifieke vraagstukken. Doen we dat wel, via challenges bijvoorbeeld, dan komt er een stroom aan nieuwe initiatieven en creativiteit op gang. Daarom een pleidooi voor challenges, hackatons en prijsvragen en actieve uitnodiging op specifieke vragen door de provincie. De provincie kan dat zelf doen, of vragen aan organisaties zoals [Kiemt](#) om dat voor hen te doen.

5.2 Versterken van initiatieven

Het overgrote deel van de initiatieven geeft aan dat ondersteuning gewenst is. Ondersteuning kent vele vormen, waaronder:

- Inhoudelijke ondersteuning;
- Netwerk opbouwen/vergroten;
- Juridische hobbels helpen nemen;
- Passende financiering / meer opdrachten.

De provincie hoeft waarschijnlijk niet één op één initiatieven te ondersteunen, maar soms kan dat heel belangrijk zijn om de klimaatdoelen te versnellen. Maar voor het grootste deel zal zij hiervoor kunnen leunen op incubators, waarvan zij nu al een aantal financiert. Deze 'mogelijkmakers' zien initiatieven, die de provincie zelf niet zo makkelijk in beeld krijgt. Soms zijn incubators geïnitieerd door de provincie of andere organisaties, maar er zijn ook maatschappelijke initiatieven die zich zelf ontwikkelen tot mogelijkmaker, omdat ze zich primair richten op het "faciliteren van anderen".

Enkele mogelijk makers op een rij:

- [Kiemt](#) is een netwerk van partners die innovaties op het gebied van energie en circulaire economie in Gelderland (en omstreken) verder kan helpen. Kiemt wordt al door de provincie gefinancierd. Kiemt kan een nog belangrijker rol spelen in het helpen starten en groeien van start-ups. De Noord-Hollandse variant, [GO!-NH](#) doet dit ook. Hier zijn meerdere accelerators

programma's per jaar. Een programma bestaat uit drie maanden waarin 10 startups en innovatie teams van grote organisaties werken aan een idee tot een bedrijf dat klaar is om met innovatieve oplossingen de markt te bestormen. Het verbinden van start-ups en sociaal ondernemers met reguliere bedrijven, gemeenten en kennisinstellingen in de provincie is van grote waarde.

- [Greenhouse Incubator](#) in Arnhem is een broedplaats voor cleantech bedrijven, medegefinancierd door de provincie. Er zijn vast nog veel meer broedplaatsen. Belangrijk om deze goed zichtbaar en vindbaar te maken en te zorgen dat kennis gedeeld wordt.
- Het [Versnellingshuis](#) is een landelijke incubator (met name gericht op circulaire economie). Gelderse initiatieven zijn ook hier welkom, weer een ander netwerk, ander bereik. Het ligt voor de hand dat Kiemt en Versnellingshuis goed afstemmen / samenwerken.
- [Leefbaarheidsalliantie](#) is een provinciaal steunpunt voor inwonerinitiatieven gericht op leefbaarheid en inclusie. Naast financiering is er ondersteuning mogelijk van projectvoorstellen en projectopzet.
- Operatie [Steenbreek](#) vergroent samen met deelnemende gemeenten, waterschappen en provincies de leefomgeving, door onnodige verharding in privé- en openbare ruimten te vervangen door een diversiteit aan groen. Gemeenten bepalen daarvoor zelf hun aanpak samen met inwoners, organisaties en bedrijven.
- [Gelderse Natuurmakers](#) is een netwerk dat mensen praktische ondersteuning biedt bij het uitvoeren van groene initiatieven in de eigen omgeving. De Provincie Gelderland biedt hiervoor een subsidieregeling Burgerbetrokkenheid bij natuur e landschap.

Uitnodigen met passende financiering

Social enterprises hebben een financieringsvraag die vaak niet goed aansluit bij het huidige aanbod. Ze vragen om relatief kleine bedragen, hebben een lange aanloopfase, een hoog risicoprofiel en komen door hun bedrijfsvorm meestal niet in aanmerking voor subsidies. Oost NL dat door de provincie wordt gefinancierd, is hiervoor een belangrijk steunpunt. Belangrijk is dat deze nog beter vindbaar wordt voor social enterprises (vaak nog geen MKB).

Duurzaam en sociaal inkopen door de provincie Gelderland

Practise what you preach, duurzaam inkopen is een belangrijk instrument voor de provincie om maatschappelijk initiatief en sociaal ondernemers te faciliteren. De provincie zou hier wellicht ook een voorbeeld rol kunnen vervullen richting gemeenten, Waterschappen en bedrijven die hier over het algemeen ook nog grote stappen in te hebben zetten. Het initiatief [Buy-Social](#) (een marktplaats voor duurzaam inkopers) is hier behulpzaam.

5.3 Smeden van koploper allianties

Green Deals

In Green Deals (landelijk instrument) worden nieuwe allianties gesmeed rond duurzaamheids vraagstukken. Er wordt kennis gebundeld en samen gewerkt. Het zijn perfecte plekken om de innovatie uit initiatieven te betrekken. De provincie zou na kunnen gaan hoe zij kan aansluiten op deze leer/werkplekken en welke Gelderse initiatieven geïntroduceerd kunnen worden. Zo is er bijvoorbeeld een Gelders initiatief om een groot aantal voedselbossen te realiseren die tevens als beschutte werkplekken fungeren. De provincie zou in overleg met dit initiatief kunnen aansluiten bij

de Green Deal 219 Voedselbossen en de ervaringen uit deze deal toepassen in Gelderland. De volgende lopende Green Deals zijn zeker relevant:

- 173 Zero Emission Stadslogistiek
- 191 Verduurzamen voedselconsumptie
- 199 Biobased producten in de openbare ruimte
- 200 Groene daken II
- 213 Natuur inclusief Herenboeren
- 219 Voedselbossen
- 221 Participatie van de omgeving bij Duurzame Energieprojecten
- 223 Circulair Inkopen 2.0
- 225 Autodelen II
- 226 Duurzame Zorg

Uiteraard kan de provincie ook zelf het initiatief nemen om Green Deals te sluiten.

Ketenprojecten

Met keten projecten worden interventies bedoeld die minder ver gaan dan Green Deals, maar wel een soort ecosysteem bijeen brengen rondom (een groep) initiatieven. Bijvoorbeeld, er dient zich een aantal initiatieven aan rondom het gebruik van mycelium als grondstof. Zij lopen tegen vergelijkbare barrières aan die zo'n nieuwe grondstof met zich meebrengt. Hier kan de provincie het initiatief nemen om deze groep initiatieven bijeen te brengen, samen met partijen die hen verder kunnen helpen en op projectmatige wijze samenwerking starten. Mogelijke thema's voor dit soort keten-projecten zijn circulaire bouwmaterialen, stadslogistiek en voedselverspilling terugdringen.

De incubators en broedplaatsen kunnen deze ketenprojecten aanjagen en ondersteunen.

5.3 Benutten van innovatiekracht van initiatieven

Maatschappelijke initiatieven en start-ups laten vaak innovaties zien, die pas na jaren gemeengoed worden. Het is belangrijk om de signalen uit initiatieven serieus te nemen, omdat dit de introductie kan versnellen. Belangrijk is ook om de signalen die initiatieven laten zien, te vertalen naar mogelijk toekomstig beleid. Dat kan door onder meer jaarlijks in beeld te brengen:

- overzicht van initiatieven en social enterprises in Gelderland (wie, waar, welke thema's, contactgegevens);
- veranderingen in onderwerpen (nieuwe thema's, welke thema's verdwijnen)
- sociale innovatie;
- de wensen, behoeften van de initiatiefnemers (wat beweegt hen, wat hebben ze nodig).

Vervolgens kan men onderzoeken wat de provincie kan, met de signalen die zichtbaar worden.

6 Initiatieven selectie

Op basis van de thema's uit het klimaatplan, de trends en ontwikkelingen uit de samenleving en de mogelijke interventies, is een selectie gemaakt van initiatieven. Deze initiatieven zouden het halen van de Gelderse Klimaatdoelen wezenlijk kunnen versnellen en de provincie heeft hier duidelijk handelingsperspectief.

Criteria

We hebben de initiatieven gekozen op basis van de volgende criteria (waarbij uiteraard niet alle initiatieven aan alle criteria kunnen voldoen). De initiatieven:

- dragen (liefst tegelijkertijd) bij aan 1 of meer klimaat doelstellingen;
- hebben de potentie van opschaling, ze helpen meters maken, ze kunnen zich (via hun impact) snel verspreiden, vergroten, versnellen;
- zijn realistisch en uitvoerbaar;
- zetten een gewenste trend of ontwikkeling of innovatie kracht bij;
- maken grote klimaatdoelstellingen behapbaar, geven die een menselijke maat;
- dragen bij aan het vergroten van het gevoel van eigenaarschap bij mensen/ondernemers (het besef: het klimaatvraagstuk gaat ook mij aan, ik moet zelf ook wat doen). Ze geven draagvlak aan de uitvoering;
- bevinden zich in Gelderland, of zouden in Gelderland kunnen/willen starten of hebben (ook impact in Gelderland);
- geven de provincie een gespreid handelingsperspectief in diverse rollen (co-financier, inhoudelijk adviseur, procesbegeleider/verbinder, trekker/initiator, lobbyist, regel-breker, regelmaker, beleidsmaker, enzovoort).

De initiatieven die passen bij het bovenstaande, zijn opgesomd in de bijlage 1, waarbij is aangegeven:

- Naam initiatief, website, vestigingsplaats en werkgebied;
- Korte omschrijving van het initiatief;
- Onderwerp en bijpassende thema's uit het Intensiveringspakket;

7 Stappenplan voor 2020-2021

Dit rapport staat bol van mogelijke acties en interventies die de beweging uit de samenleving versnellen. Uiteraard kan niet aan alles tegelijk worden gewerkt. Om die reden geven wij hier een advies voor een stappenplan voor 2020 – 2021. De genoemde kosten zijn een indicatie.

- 1 Maak **iemand binnen de provincie verantwoordelijk** voor het uitbouwen van de rol van maatschappelijk initiatief en sociaal ondernemerschap binnen het Klimaatplan. Een aanjager, die naast de ambitieuze maatregelen ook ruimte maakt voor leuke, innovatieve initiatieven die bijdragen aan dezelfde doelen. Die persoon voelt zich verantwoordelijk voor onderstaande acties en onderzoekt de (overige) mogelijke interventies uit hoofdstuk 4 en 5
Kostenindicatie: € 80.000,- / jaar
- 2 Benut de **mogelijkmakers en versterk de samenwerking**. Zoek uit of Kiemt, Oost NL en andere ondersteuningsmogelijkheden ook werkelijk geschikt zijn en open staan voor relatief kleine, (pre-MKB) maatschappelijke initiatieven. Maak een helder overzicht wie waarvoor benaderd kan worden en zorg dat dit overzicht goed bekend wordt onder de initiatieven.
Kostenindicatie: niet aanvullend, tenzij er leemten zijn
- 3 Organiseer een bruisend **matchmaking event** met de geselecteerde 50 initiatieven, relevante provinciale en gemeente ambtenaren, Kiemt, Oost NL en vele andere relevante stakeholders. Doel van dit matchmaking event: kruisbestuiving, kijk hoe initiatieven en sociaal ondernemingen bestaand klimaatbeleid en -provinciale programma's kunnen versterken en andersom; initiatiefnemers bekendmaken met ondersteuningsmogelijkheden in de provincie; provinciale ambtenaren zicht geven op de waarde van de innovatiekracht in de samenleving.
Kostenindicatie € 50.000,- (of minder als aangesloten kan worden op iets bestaands)
- 4 Organiseer 1 of 2 **challenges of hackatons** per jaar als provincie (via Kiemt) , voor social enterprises. Bijvoorbeeld rond het vraagstuk: Hoe krijgen we huisjesmelkers enthousiast om hun huizen te verduurzamen? Of waterbesparing in huishoudens, energieopslag of biobased bouwen. Roep mensen op met initiatieven te komen om dit specifieke vraagstuk te versnellen.
Kostenindicatie: € 40.000,- per challenge
- 5 **Faciliteer een initiatief** (of cluster van initiatieven), dat rechtstreeks en in grote mate bijdraagt aan de doelstelling: bijvoorbeeld Dutch Climate Systems, of Arbres: het initiatief om in Gelderland samen met boeren vele hectaren voedselbossen te realiseren of de initiatieven die slib verwerken tot grondstof. Doe dit samen met relevante partijen, zodat versnelling in de keten kan ontstaan.
Kostenindicatie: maatwerk, schatting € 5.000 per advies
- 6 Draag bij aan de vermaatschappelijking van klimaatmaatregelen door **initiatieven van inwoners te faciliteren via laagdrempelige subsidies**. Zorg voor makkelijke toegang, relatief kleine stimulerende bedragen en laat de verantwoording bestaan uit bloggen. Via een site kan iedereen laten zien, wat hij/zij heeft gedaan. Dit werkt als controle en als inspiratie.
Kostenindicatie: € 40.000 voor het ondersteunende systeem, overige is de hoogte van het te vergeven bedrag (bijvoorbeeld € 150.000, voor 150 projecten 1.000 euro).

- 7 Zorg daarnaast voor een informatief **dashboard**, waarop je kunt monitoren hoever Gelderland is in de realisatie van klimaat-impact en dat ook kan laten zien aan bewoners. Onderzoek de mogelijkheden [van Futureproofed Cities](#) voor de provincie, of voor de provinciale gemeenten. Of maak meer gebruik van de meters van het [GEA](#).
Kostenindicatie: € 15.000,-
- 8 **Koop duurzaam in**, versterk inkoop als beleidsinstrument van de provincie. Koop een Ecocreation, bijvoorbeeld. Geef het goede voorbeeld, en draag dit uit naar Gelderse gemeenten bijvoorbeeld via [GDO](#) (Gemeenten voor Duurzame Ontwikkeling).
Kosten: geen of nauwelijks extra additionele externe kosten voor inkoop.
- 9 Sluit aan bij relevante lopende **Green Deals** en kijk per Green Deal welke Gelderse initiatieven hiervan moeten weten en erbij betrokken zouden kunnen worden.
Kostenindicatie: ondertekenen geen kosten, afhankelijk van de acties die na het ondertekenen eventueel volgen.
- 10 Maak een **jaarlijkse analyse** als deze, zodat je als provincie vinger aan de pols houdt bij maatschappelijke initiatieven en sociaal ondernemers. Je weet wat er speelt, welke nieuwe onderwerpen zich aandienen, welke problemen er zijn. De trends en ontwikkeling zijn voeding voor je beleid. Een manier om dit te doen is bijvoorbeeld actief aan te sluiten bij [Duurzame Dinsdag](#).
Kostenindicatie: € 15.000